

Filosof a podezdívka. Bezpředmětné myšlení Ladislava Hejdánka [ad: Filosofie a víra, Praha 1999 (2. vyd.)]

Petr Rezek

in: Respekt, 11, 2000, n. 19, p. 21

in: Petr Rezek, Démanty české filozofie, Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2011, p. 107–112

in: Respekt, 11, 2000, č. 19, str. 21 (2. 5.)

in: Petr Rezek, Démanty české filozofie, Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2011, str. 107–112 (jako „Filozof a podezdívka“)

◆ recenze, česky, vznik: duben 2000 ◆ web

◆ review, Czech, origin: duben 2000 ◆ web

Petr Rezek: Filosof a podezdívka

Ladislav Hejdánek své druhé vydání knihy *Filosofie a víra* z roku 1990 rozšířil o šest textů a novou předmluvu. Navíc připojil podtitul *Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti II*, takže považuje tuto knihu za druhý díl své stejnojmenné knihy, kterou neoznačil číslem I. Tento sborník starších článků má zřejmě nahradit *opus magnum*, ohlašované již po celé desetiletí. Hejdánek nedávno v rozhlasu vysvětlil, že člověk je něco jako žirafa. Zvířata, která si brzy po narození vtisknou do své mysli zadní partie svých rodičů (skvrny žirafy jsou u každé jiné), za nimi pak běhají, dokud nevyrostou. U člověka tento proces podle Hejdánka probíhá po celý život. Hejdánkova fascinace živočichy ho vedla v rozhovoru v *MF Dnes* k jinému přirovnání: dítě před televizí je jako žába, všimne si jen toho, co se hýbe. V témže rozhovoru politiky třídí na psovitě a kočkovitě. Pes, kterého zpráskáte, přileze, kočka se však urazí. Proto by Hejdánek raději než psy volil za politiky kočky. Není pochyby, že taková vystoupení filosofa u posluchačů vyvolávají otázku, co je to ta filosofie, a tato otázka je povede k zakoupení nové Hejdánkovy knihy.

Proti podezdívce

Svazek je pojmenován podle textu z roku 1970, habilitačního Hejdánkova spisu, který napsal za tři týdny a podal sice na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě již v roce 1970, ale habilitační řízení proběhlo až po dvaceti letech. Tato práce vyvolává pochybnosti o českém vysokém školství, pokud lze jako habilitační spis obhájit tak povrchní výtvar. K zhruba padesáti tištěným stranám je předaslán úvod, který je téměř čtyři strany dlouhý, tvoří tedy asi 8 procent textu. První odstavec líčí výchozí situaci. Z pouhého výčtu zde užitých základních slov je patrné, že nejde o spis akademický: strhující, obrovský, chýlit, zázemí, setkání tradic, přitažlivější. Hejdánek k práci připojil také závěr, kde píše: Způsob položení otázky, jaký byl předloženou prací realizován a zdůvodněn, radikalizuje přesun v problematice, která vyznačuje teologické i filosofické (křesťansky orientované) myšlení v posledních desetiletích. Tímto přesunem se moderní řešení zcela loučí s dřívějšími projekty... Autor značně neskromného tvrzení zřejmě opomněl, že podobná konstatování přísluší oponentům a posuzovatelům habilitačních spisů. Používá přitom typické fráze megalomanských projektantů. Takových formulací je v práci celá řada. Šlo v ní vlastně o „uzlové body“, o „předběžné ohledání terénu“ (v docentské práci!), o „vytyčení směru“, o „plastický rozvrh základních rovin a tendencí“. Podobnými formulacemi se obvykle zakrývá fakt, že se nic nenašlo, k ničemu nedospělo. Tento úspěšně obhájený habilitační spis obsahuje i osobní vyznání: Z práce jistě dostatečně vyplývá, že mi nešlo o otázku akademickou, nýbrž v hlubokém smyslu existenciální. Jedním z trvalých existenciálních problémů filosofových je a zůstane, jak obstojí jako existence... Avšak z práce stačí vzít kteroukoliv stranu, aby jasně vyplynula banálnost Hejdánkova boje o vlastní existenci. Kupříkladu konstatuje: „Filosofii nelze uzavřít do nějaké ohrady...“ Již z této věty museli být perplex v Basileji – tam byla totiž dle Hejdánka jeho práce v roce 1970 zaslána k posouzení. Nevyčerpatelné metafory nás vedou v nejdůležitějších otázkách dál: Jako nemá žádnou „přirozenou“ podezdívku teologie (ve

formě naturální teologie), nemá takovou podezdívku, resp. není takovou podezdívkou ani filosofie. Již jen zbývá, abychom si sami uvědomili souvislost mezi ohradou a podezdívkou. Zvláště bytelné ohrady a ploty mívají podezdívku. Nikoliv z úvodu, ale ze samotné „práce“ pochází hrdá věta: Filosofie musí svou myšlenku vypracovat až do plné pojmové a logické konciznosti a integrity, nepomáhat si nějakým ohýbáním a lámáním pojmů a pojmových souvislostí... Zvláštní je, že Hejdánek uvede svou maximu v práci, kterou považuje jen za cosi předběžného, udávajícího směr, zjišťujícího roviny a tendence. Doložil tedy Hejdánek alespoň podle svých vlastních kritérií, že je filosofem? Stěží. Hejdánek v práci postupuje tak, že např. vyjde od tvrzení: Řecká filosofie bývá chápána jako odmítnutí a kritika mýtů. To je ovšem pohled velmi povrchní a pravda zcela částečná. Není pochyb, že mezi filosofy a řeckou společností bylo veliké napětí; dosvědčují to osudy mnoha filosofů... Na dvou stranách pak všechno vyřeší, aby za prokázané a zřejmě i objevené, protože habilitační spis má přinášet nové myšlenky a nová řešení, prohlásil: Řecká filosofie se může jevit jako naprostá opozice mýtu pouze povrchnímu, zběžnému pohledu. Určitě v Basileji též ocenili Hejdánkův závěr, že nejvyšším filosofovým cílem je „umlknout“. Ovšem v roce 1970 se nezdálo všechno ještě ztraceno: Myšlení je schopno měnit vlastní východiska, tj. vytáhnout kotvy na jednom místě a spustit je na jiném. Otázka by jistě zněla, jak se do nového místa dostat, ale u Hejdánka je jisté, že kotví stále na stejném místě. Z téhož místa – i v ostatních textech – podává jakési báchoroky o vývoji řecké filosofie, které stále donekonečna opakuje jako pohádku pro malé děti. Alespoň jeden příklad báchoroky: Svět mytických archetypů vzal na sebe v řeckém myšlení podobu pralátek a světových živlů, z nichž všechno pochází a v něž se všechno zase navrácí, podobu věčně jsoucího logu (dokonce u Hérakleita), podobu platonského světa idejí, podobu aristotelských forem atd. atd. Nejdůležitější slova v citátu jsou „atd. atd.“. Hejdánek je totiž schopen klišé protahovat bez omezení. Dikce naznačuje, že Hejdánek má něco na mysli, ale to se radikálně liší od toho, co říká. Na konci článku, z něhož pochází uvedený citát, to Hejdánek naznačí: je třeba vykročit do „nezajištěné, ale přece nikoliv nestrukturované otevřené budoucnosti“.

Tři charakteristiky

U Hejdánkových textů shledávám tři polohy či tři vzájemně se doplňující stránky.

A. Detaily a báchoroky

Hejdánek ulpívá na detailech a podává báchoroky, které jsou jednak společenské a jednak z dějin filosofie. Ty první mají vzbuzovat pohnutí a dokládat zároveň Hejdánkovu velikost. Tak kupříkladu v jednom textu má potřebu uvést, že se Jan Patočka krátce před svou smrtí ve dvou soukromých seminářích nevyslovil k určitému tématu. Tato okolnost nesouvisí nijak s otázkou, kterou Hejdánek „probírá“. Důležitá je ovšem smrt Jana Patočky. Ta má garantovat objektivnost Hejdánkových výkladů. Takové Hejdánkovy rozteskňující postupy se neomezují jen na právě vydanou knihu. V předmluvě k jejímu prvnímu vydání nás Hejdánek informuje o faktu, že svou zde již zmiňovanou habilitační práci odevzdal „svázanou“! Ve své knize k nepředmětnému myšlení č. 1 uvedl, kde J. Patočka předčítal Husserla: bylo to v Břehové ulici!

(Jinak ovšem na Hejdánkovi žádnou další stopu Patočkova vlivu nelze nalézt.) A ve stylu svých historek Hejdánek vypráví také dějiny filosofie. Je to vše na úrovni nedělní novinové přílohy, jenom o něco více nafoukanější.

B. Hysterie

Hejdánek volá po změnách. Zvláště jsou terčem jeho výpadů řeční myslitelé. Marně se snaží maskovat odkazy na řecký originál svou elementární neschopnost myslet s někým druhým. Hejdánek v podstatě na svět hledí jako hysterická žena: sebemenší kvantita (např. na chvilku chcete v zimě otevřít okno) v něm vyvolává nekonečnou intenzitu (totální katastrofu: dítě uvnitř místnosti pod závanem vnějšího vzduchu umrzne). Když Hejdánek zaslechne, že něco pochází z Řecka, začne vyvádět jako uvedená ženština. Pod „řeckým myšlením“ si přitom Hejdánek představuje tolik, co asi „italská kuchyně [italskou kuchyni?]“. Ovšem kdyby jel do Itálie, našel by různé kuchyně, jen žádnou italskou.

C. Napomínání

Hejdánek vyzývá, že je potřeba kriticky myslet: Filosofie je neustávající úsilí reflektování toho, co dosud reflexi unikalo, a to v postupujícím pronikání k hlubším a hlubším „základům“ ... Ale něco povrchnějšího než Hejdánkovy texty ve filosofii lze nalézt jen obtížně. Co asi myslel, když psal: Tak došlo jak k recepci Platóna, vyvrcholivši v Augustinově [Augustinovi?], tak i k zužitkování arabskou filosofií zprostředkovaného Aristotela, v němž si vydobyl zvláštní autority Tomáš Akvinský. Opět banální konstatování se tentokrát vyjádří poněkud šroubovaně, a učiní tak z prázdnoty „myšlenkovou práci“. Podobných vět jsou v knize stovky.

Cesta nikam

Ebeling podle Hejdánkova referátu podal přehled o výskytu slova „věřit“ v Novém zákoně a zjistil, že se používá často v absolutním smyslu, bez uvedení předmětu, ve který se věří. Ebelingovy analýzy byly jistě přínosné a podle všeho se Ebeling také obešel bez Hejdánkových báchorek z dějin filosofie. Uveďme aspoň jeden příklad Hejdánkovy preciznosti: Jiným příkladem nám může být myslitel ještě o něco starší, předparmenidovský, totiž Hérakleitos, který činí odpovědným za řád všeho dění ve světě a za ustavení samotného světa *logos*, což se překládá různě. Pro teologii není bez důležitosti, že myšlenku logu jako prostředníka nebo spíše samotného aktu stvoření lze najít v prologu Janova evangelia. Báchorky neříkají něco nepravdivého, ve svém žánru jsou vždy pravdivé, protože všechno podřadí pod všemocné operátory „různě“, „spíše“. Druhé vydání je rozšířeno o šest textů, dokonce i o text (*Ježíš – víra – christologie*), jehož je Hejdánek pouze spoluautorem (je to text nejstarší a je poměrně nejstřízlivější, patrně Hejdánek musel brát ohled na spoluautora). Druhý nově připojený text (rovněž z r. 1962) je psán ve stylu kázání a filosoficky mu není co vytknout, Hejdánek zůstává při zemi. V dalších textech se akcent z Ježíše Krista postupně přesouvá do zmíněných tří poloh: báchorek, hysterie a tajemnického mentorování. Celkový „pohyb“ v knize paradoxně demonstruje návrat ke Kristovi v posledním článku z r. 1998 – paradoxně proto, že tento text je údajně úvaha „metodologická“. Celá cesta skončila na začátku, jenže všechno je horší než

dříve. Několik báchorek z řecké tradice a několik poznámek k Rádlovi s připojenou výzvou, co ještě musíme.

Hejdánek jako typ

Z hlediska manuální filosofie Hejdánek sdílí betonářovu rozkoš z nepředmětnosti. Tato rozkoš se zakládá v betonování, jejím nepřítelem je tuhnutí alias zpředmětnění. Dokud beton teče a lze ho míchat, je betonář při díle. A tak lije a lije. Ovšem neví, že do předem připravených forem, šablon. Nenachází nic nového, jen lije. Jednou do televize, jednou do rádia, jednou do studentů. Již jsem naznačil svou hypotézu: Hejdánek při psaní myslí na něco jiného, než je to, co píše a říká. Ono vše smetávající hysterické běsnění určitě Hejdánkovi přináší vnitřní uspokojení, ba pohnutí. Vždyť se prezentuje takřka jako jediný mezi všemi, který reflektuje a nepředmětně myslí. Avšak jeho texty jsou jen ideologickým schematismem. Nic je nemůže překvapit.

Ladislav Hejdánek: Filosofie a víra. Oikúmené, druhé, rozšířené vydání, Praha 1999, náklad a cena neuvedeny.

Autor je docent filosofie.